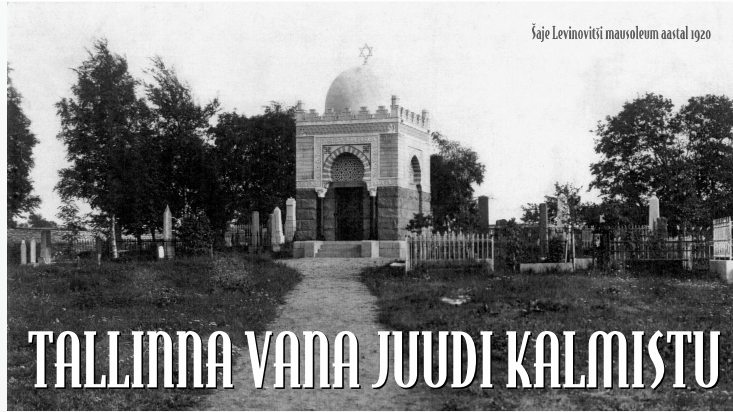

Šaje Levinoviči mausoleum aastal 1920

TALLINNA VANA JUUDI KALMISTU

Vana juudi kalmistu on esimene teadaolev juutide matmispaik Tallinnas. Tallinna juudi kogukonna ajalugu ulatub tagasi keskaega, kuid uusajal, Rootsi ja Vene ülemvõimu perioodidel oli neil Eesti aladele elama asumine keelatud. Näiteks Vene keisrinna Katariina II valitsusajal (1762–96) lubati juutidel elada vaid piiratud alal tänapäeva Leedu, Valgevene, Ukraina ja Poola aladel, kust väljasõiduks oli juutidel tarvis eriluba. Tallinna juudikogukond jäi väikseks 1828. a Vene tsaar Nikolai I otsuseni, millega sõjaväeteenistus muutus kohustuslikuks ka juutidele. Seejärel hakkas Tallinna saabuma juudi sõjaväelasi ehk kantoniste, kellest paljud valisid pärast 25 aasta pikkuse ajateenistuse lõppu enda elukohaks Tallinna. Tallinna esimene juudi kogudus loodi 1830. a. 1845. a saadi luba oma kalmistu rajamiseks Aleksander Nevski (Siselinna) kalmistu kõrvale Maašani tänava äärde. Enne juudi matmisvennaskonna Hevra kadiša loomist 1856. a toimus tõenäoliselt siia vaid üksikuid matuseid. Kohalik juudi kogukond hakkas jõudsamalt kasvama alles tsaar Aleksander II valitsemisajal (1855–81), kes leevendas juutidele kehtestatud piiranguid. 1880. aastatel loendati Tallinnas tuhatkond juuti – 1880. a rajati algkool ning 1884. a valmis Tallinna Suur Koraalne sünaagogoõ Mlaakri tänaval, mis oli juudi kogukonna jaoks väga oluline sündmus.

Vanal juudi kalmistul olid iseloomulikud massiivsed kivist haugasambad ja sepsisaiga ääristatud hauaplatsid, enamik surnuid maeti juudi kombe kohaselt surilinas, ilma kirstuta. Kalmistule maetute nimekirjad on säilinud vaid osaliselt. Kalmistu esimese ehitise – vahimaja–väravahoone – projekteeris 1880. a arhitekt Nikolai Thamm vanem. 1910. a avati kalmistul Tallinna sünaagogoõ rajamise algataja ja juudi kogukonna juhi Šaje Levinoviči mausoleum (arhitekt Jacques Rosenbaum). Samal aastal otsustati agra kalmistu sulgeda, sest kalmistu asus matmiseks ebasobival soisel alal ning sealt levivad haisud häirisid ümbruskonna elanikke. Viimane eriloaga matus toimus agra veel 1936. a.

Vana juudi kalmistu likvideeriti brutaalselt Nõukogude okupatsioonivõimude otsusel 1963. a. Kalmistu kohale rajati 1967. a autobaas, remonditöökoda ja parkla. Lammutamisjäätmeid, sh hauakive, kasutati rannakindlustuse rajamisel Russalka ja Vanasadama vahel, kust osa neist leiti Reidi tee rajamisel 2017. a. Vahimaja–väravahoone lammutati 1979. a. Kalmistu taastamise idee tekkis Tallinna Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakonnas, kes tellis 2019. a arheoloogilised eeluurinõud. Seejärel valmis koostöös Kesklinna Valitsuse, Linnavolikogu, Eesti Juudi Kogukonna, Eesti Juudiusu Koguduse ning kohalike elanikega kalmistu rekonstrueerimise projekt, mis realiseeriti 2020. aastate algul.

 Tallinn

